

— Василю Івановичу, — сказав він. — Я вас призначаю керівником майстерні С. Григор'єва, викладачем живопису 4–5 курсів і дипломників. Знаю, буде важко. Ми вам допоможемо (він мав на увазі себе і Карпа Дем'яновича).

Для мене це було несподіванкою. З одного боку, це було почесно, з другого — відповідально. Відмовити йому я не міг — дуже його поважав і розумів, у якому тяжкому стані він опинився як ректор.

Попрацював він ректором до 1965 року. Серце не витримало перевантаження. Можливо, його можна було врятувати, якби лікарі правильно поставили діагноз.

Ховали Олександра Сафроновича на початку літа, перед захистом дипломів, на Байковому цвинтарі. Уся українська інтелігенція, студентство, професори, викладачі інституту провели його в останню путь.

На мене велике враження справили слова композитора Данкевича, автора опери “Богдан Хмельницький” “та багатьох прекрасних творів. Він підійшов до труни, схилив свою велику голову над головою Олександра Сафроновича і сказав:

— Сашко, я з тобою вже не зможу зустріти схід сонця. А ти його так любиш!

— Сашко, ти так любив життя, любив життя і любив Україну! Таких, як ти, не так уже й багато!

Він плакав, плакали усі.

Олександр Сафронович і Карпо Дем'янович були і залишилися для мене величезною честю, працьовитістю, доброти, людяності. У побуті й у ставленні до людей вони поводитися по-сковородинськи. Були великими художниками, педагогами з великої літери.

Людмила Лисенко

кандидат мистецтвознавства, доцент НАОМА

Пам'яті визначного скульптора

(До 100-річчя від дня народження

М. Г. Лисенка)

Мистецька громадськість широко відзначила знаменну дату — 100-річчя від дня народження визначного майстра української скульптури, академіка, професора Михайла Григоровича Лисенка (1906–1972), хрестоматійно відомі твори якого — портрет Т. Г. Шевченка (1945), “Вірність” (1947), “Партизанський рейд” (1947), “Пушкін і Міцкевич” (1951), портрет народного артиста СРСР І. О. Мар'яненка (1962), “Шевченко над Дніпром” (1964) та інші — займають почесні місця у музейних збірках, на вулицях міст і сіл України та світу. Йому належить авторство

величних пам'ятників М. Щорсу у Києві (1954), С. А. Ковпаку в Путивлі (1971), багатофігурної драматичної композиції пам'ятника жертвам Бабиного Яру (1976).

У дні вшанування пам'яті митця в Національному художньому музеї України з успіхом експонувалася виставка “Лисенко та його учні”. Вийшла з друку книга спогадів та документів про життя і творчість М. Г. Лисенка. Крім повного ілюстрованого каталогу робіт майстра та повного списку бібліографії, у ній вміщено розділи: статті та виступи М. Г. Лисенка; пояснювальні записки до проєктів пам'ятників і окремих робіт; документи, протоколи, стенограми; матеріали про педагогічну діяльність професора; окремі статті про М. Г. Лисенка; спогади про скульптора його колег, учнів, друзів, дружини Вацлави Мар'янівни; листи.

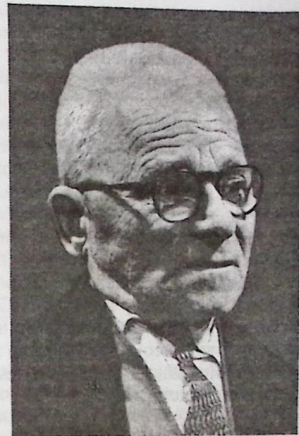
Альбомне видання щедро ілюстроване фотографіями з сімейного архіву і професійними фотографіями творів М. Лисенка. Окремі сторінки з книги пропонуємо увазі читачської аудиторії.

Касія Василь. ПАМ'ЯТІ ДРУГА // Культура і життя. — 1972. — 14 травня.

“Боєм у серці відізналась сумна звістка — 8 травня помер Михайло Григорович Лисенко...”

Він мав добру вдачу: палко любив людей — свою сім'ю, земляків, рідне село. Пригадую, з якою радістю напередодні свого 60-річчя Михайло Григорович їхав у рідну Шпилівку на Сумщині. Тут на урочистому вечорі, присвяченому його ювілею, Михайло Григорович сидів поруч з гостями-односельцями, які під диригуванням свого земляка — академіка Лисенка (він мав чудовий тенор) співали народні пісні, і його голос лунав на весь великий зал...

До війни ми в Харкові працювали поруч, як сусіди у художніх майстернях. Мене завжди вражали любов Михайла Лисенка до життя і його невтомна працьовитість. Це йому у співстворстві з Л. Муравіним доручали відповідальні завдання — оформлення скульптурними групами павільону СРСР на Всесвітній виставці в Нью-Йорку, проєктування пам'ятників на честь визволення Києва від білополяків, Григорію Котовському, герою Перекопу та багато інших. Усі ці твори відзначалися як взірці високої пластичної майстерності.

У післявоєнний період Михайло Григорович жив у Києві. Тут він створив такі чудові речі, як "Партизанський рейд", "Олеко Дундич", "Микола Щорс" та багато інших. В них втілювалися типові народні образи тих, хто творив героїчні подвиги. Багато енергії й хисту віддав Михайло Лисенко і керуваній ним секції скульптури при Спілці художників УРСР.

М.Г. Лисенко був професором Київського художнього інституту, де виховав цілу плеяду талановитих скульпторів, яких вчив працювати самовіддано, пристрасно. Ще бувши студентом Харківського художнього інституту, він бачив, як творили його вчителі — учениця французького Родена Леонора Блох і учень чеха Штурсі та італійця Феррарі Іван Севера. Працюючи з великим завзяттям, Михайло Григорович здобував все більші перемоги в мистецтві пластики...

Романтично піднесені останні його твори — пам'ятник двічі Герою Радянського Союзу генералові Сидору Артемовичу Ковпаку в Путивлі і пам'ятник Тарасові Шевченку в Ашхабаді. У них втілював Лисенко, як завжди, свої високі ідеали, свою творчу силу.

Ім'я Михайла Лисенка назавжди увійшло в історію українського радянського мистецтва".

Проект пам'ятника М.В. Гоголю в Москві // Малиарство і скульптура. — 1937. — № 6 (16). — С. 14—15.

[З авторської пояснювальної записки].

"Відповідальне завдання стояло перед нами і в трактуванні самого образу поета. Але не слід забувати, що рішення зняти пам'ятник Гоголю роботи скульптора Н.Андреева виникло саме тому, що поет у цьому пам'ятникові трактований як містик і песиміст. Ми показали Гоголя як письменника, що щиро придивляється до життя, підмічаючи і правдиво відображаючи усе найхарактерніше. Наш письменник показаний в хвилину, коли він, записавши щось у свою робочу книжку, замислився. Обдумуючи свій твір, дивиться в далечині. Права рука відкинута за спинку стільця і ніби вказує на фігури, висічені на п'єдесталі, ліва з книжкою — лежить на коліні. Саме такий — робочий — момент, нам здається, характерний для письменника в період найвищого піднесення його таланту".

Проект пам'ятника звільнення Києва від окупантів. Хроніка // Искусство. — 1938. — № 4. — С. 186—187.

[З авторської пояснювальної записки].

"Наш пам'ятник являє собою: концентричні поліровані підступи п'єдесталу, з'єднані з масивним блоком дикого каменя, з якого послідовно, переходячи в чітку архітектурну форму, виростає чітко спрямований догори полірований обеліск.

На виступі скелі — революційний борець, у правій руці його гвинтівка, він осік на всьому скаку коня і високо підніс лівою рукою знамено, оповіщаючи перемогу. Таким чином, обеліск підкреслює рух основного

скульптурного образу і є немовби могутнім акомпанементом щодо нього. Знамено, поєднуючись з обеліском, пов'язує пластичну скульптуру з обеліском і підкреслює основну ідею...

25-метровий обеліск червоного полірованого граніту викарбовується з моноліту. Цей унікальний камінь видобувається в українських кар'єрах Чернігівщини. Скульптурна група розміром у дві натури: від копит здібленого коня до кінця знамена — 9 метрів. Скульптура буде відлита з бронзи. Нині ми закінчуємо роботу над фігурою вершника з пластиліну".

"Пам'ятник-obelіск в пам'ять звільнення Києва від інтервентів буде встановлений на площі III Інтернаціоналу, на осі Хрещатика — головної магістралі Києва. Відкриття пам'ятника намічається до 21-ої річниці РСЧА".

Штаерман Ю. МУРАВИН И ЛЫСЕНКО // Советская Украина. — 1941. — 12 апреля.

"... Великий інтерес викликали роботи обох скульпторів і у поціновувачів мистецтва і художніх критиків. У газеті "Нью-Йорк Таймс" Францісса де Грэф писала, що в статтях молодих радянських скульпторів є щось зрідні мужності, енергії і героїчної патетики старих майстрів скульптури.

У них нема символічної байдужості, холодного формалізму, ефектного, але пустого трюкацтва, того голого бездушного антигуманістичного техніцизму, який так властивий нинішньому буржуазному мистецтву, котрим пробують підмінити глибокий людський, істинно живий зміст.

Персонажі, створені Лисенком і Муравіним, вражають своїм одухотвореним реалізмом, образи їх глибоко ліричні, виіплені ними люди сповнені глибокого почуття, суворого усвідомлення вселюдської значущості творимої ними справи, якою відкривається нова ера в історії людства". (Йдеться про монументальні групи "Героїка громадянської війни" і "Героїка соціалістичного будівництва" біля павільйону СРСР у Нью-Йорку в 1939 році).

М. Лисенко. Тарас Шевченко. 1947.
Оргскло тоноване. 22х28,5х15.
Власність родини скульптора

Сизоненко Олександр. ЙОМУ СНИЛІСЯ ЛЕВИ. СПОГАД

ПРО СКУЛЬПТОРА М.Г. ЛИСЕНКА // Культура і життя. — 1978. — 26 січня.

“Про глину я можу сказати тільки одне: сердита вона, ця скульптурна глина, — Лисенко хмурнішає, стає зосередженим. — Просто жорстокою іноді буває. І твердою, мов граніт. Не піддається — й край. Як тільки відчує, що холодним до неї прийшов, так і край. Мнеш її, мнеш, а випітати нічого не вдається. “Глиночка моя, рідна моя, — благаю її прокляту, — глиночко!” Мовчить. Іноді вилаєш її, а іноді заплачеш... Припадеш до неї головою, обіллешся сльозами, а вона мовчить, холодна, байдужа, як доля. О, скільки я поплакав біля неї!

Я весь час думав, що рухало нашими воїнами в цій війні? Чому ми перемогли? Що було найвищим і найсильнішим з усіх почуттів на війні? — говорить Михайло Григорович. — Мені дуже хотілося в одній з трьох групових композицій на пагорбі Слави у Львові відповісти на це запитання. І цією скульптурою я відповів: любов! Ніщо так не возвеличує людину, ніщо не дає їй стільки сили й мужності, як любов. У цій скульптурі я й хотів виразити і любов до матері, жінки чи коханої, і любов до рідної землі, до нашої Батьківщини. Але... Цю скульптурну групу відхилили вже при останньому розгляді як надто інтимну. А школа. Це найулюбленіша моя робота”.

Швецова Н. РОЗМОВА В МАЙСТЕРНІ МИТЦЯ. ЛІТОПИС РІЗЦЕМ // Культура і життя. — 1968. — 15 серпня.

“Наповнення думками, якоюсь особливою пристрасною і піднесеною красою робить твори Лисенка незабутніми. Люди у нього не просто красиві, вони мудрі і стримано пристрасні: у гніві, у роздумах і в радості від повноти життя. Велика душа і колосальний заряд емоційної енергії повинні бути у автора цих творів — така думка виникає, коли дивишся на них.

У Михайла Григоровича цікаве життя, з радішами творчих перемог і прикростями поразок. Він — повсякчасно в пошуку, у стані горіння. Свідомості того, що зроблено ще не все, що найголовніше і найважливіше — у майбутньому.

Деякі його твори так і не побачили світу — вони лишилися в ескізах і фотографіях. Друзі митця розповіли історію одного з них. Ця річ мала прикрасити міську площу. Радісне і цілісне враження справляла вона. А скульптор усе працював над твором, ще й ще змінював композицію. Тим часом на площі з'явилась інша робота, яка не була позначена великими художніми якостями. Лисенкова скульптура так і залишилася у майстерні. (Йдеться про проект пам'ятника М.В. Лисенку, над яким Лисенко у співтворстві з М. Суходоловим і архітектором М. Іванченком працювали з 1959 по 1962 рр. У 1965 році біля театру опери і балету з'явився пам'ятник роботи Олександра Ковальова).

Кашук Наталя. НАЙПРЕКРАСНІШЕ — ЦЕ ЛЮДИНА // Україна. — 1972. — № 13. — С. 2–3.

“...З гордістю думаю про таких своїх вихованців, як Олексій Олійник, Макар Вронський, Валентин Зноба, Микола Суходолов, Галина Кальченко, Василь Бородай, Олександр Скобляков, Василь Полоник, Анастасій Білостоцький, Василь Вінаїкін, Клавдія Лискова, Наталія Деревус. Вони вже сказали своє слово в мистецтві й нині в самому розквіті сил і творчості.

Дуже здібні і мої теперішні молоді колеги, з котрими я вас знайомив, — Сушенко і Вітрик. Навчилися мислити творчо, ми одне одного розуміємо з півслова. Тепер, коли вже часто

фізичних сил не стає для втілення задумів, знаю, що ось цей з них зможе виконати той чи той мій учень. А задумів, ескізів так багато, що й двох життів не стане на них! Ще коли був трохи молодший, приходив у майстерню після всіх лекцій, засідань — і ліпив. Іноді й до світланку. І як радісно в такий день на душі: ідеш в інститут з чистим сумлінням — ти добре попрацював сьогодні і можеш чесно глянути у вічі своїм учням”.

Кашук Наталя. УРОКИ МАЙСТРА // Україна. — 1976. — № 44. — С. 14–16.

Анатолій Ігнащенко (архітектор, з яким Михайло Лисенко працював в останні роки життя): “Титанічна працелюбність. Раннє сирітство, тяжка нестача — все немов зумисне складалося так, щоб не дати змоги вчитися, щоб вбити хист і талант... Всіма обставинами життя поставлений у умови гірші, ніж хто інший, він самоосвітою, напруженою творчою роботою сягнув вершин, став академіком. Праця в улюбленому мистецтві була таким дужим духовним чинником, що єдина підтримувала його, коли медицина опускала руки.

Він любив молодь, з повагою і доброзичливою увагою ставився до праці учнів, молодих колег. Ретельно готувався до кожної розмови, зустрічі. Терпіти не міг недбалості, неохайної роботи.

Однією особливістю творчого сприйняття було те, що він сліпо не довіряв архітектурним планам-схемам, не обмежувався ними. — Давайте виліпимо все це, — просив і, закатавши рукави, разом з архітекторами заходжувався виліплювати кожен пагорбок, кожне дерево на макеті...

М. Лисенко, М. Суходолов.
Проект пам'ятника М.В. Лисенку для Києва.
Архітектор М. Іванченко. 1946–1962.
Гіпс тонований. 36×44×29,5.
Власність родини скульптора

У нього був рідкісний дар слухати людей. З лукавинкою в погляді часто сам повертав розмову на мистецькі теми, хотів почути, що говорять про пам'ятники супутники у вагоні. Один з таких супутників колись був почав щось говорити настільки різке, що я втрутився, назвавши Лисенкове ім'я, сказавши, що з академіком не можна так розмовляти. Михайло Григорович розсердився на мене і потім зауважив, що треба вміти слухати людей, що в кожному судженні завжди є золота зернина істини і, щоб до неї дістатися, треба мати повагу до іншої людини, витримку, терпіння. Казав, що треба частіше слухати, що говорять про наше мистецтво ось так, у повсякденні, не забувати, для кого творимо”.

Віктор Сухенко (один з учнів М. Лисенка): Ще в художній школі, де ми навчалися разом із двоюрідним братом Сашком Вітриком, мені дуже подобалася скульптура “Тарас Шевченко”. Прочитав, що автор твору — Лисенко. По-хлоп'ячому уявляв собі, що такого бунтаря-велета випіли міг тільки могутній, великий чоловік... Так, за талантом, емоційною напругою, працелюбністю він був велет. Але його веліч не гнітила, як неприступна вершина, од якої віс льодовиковим холодом. Він причарував своєю людяністю, увагою, турботою, запаливав життєлюбною енергією, оптимізмом. І якось забувалося, що ти — поруч з академіком, з ушлявленим народним художником.

Учив нас всю творчість перевіряти живим життям, будь-яку роботу — ескізами з натури. Як би цікаво не був задуманий твір, а в живій дійсності завжди знайдеш щось нове, цікавіше, художньо правдивіше. З якою жадібною увагою приглядався він до людей у трамваї, тролейбусі, метро! Любив саме так добиратися на другий кінець міста до інституту, відмовляючись від машини. Увечері неодмінно відтворював побачене: чи виразні гарні руки робітника, чи поворот юної замріяної голівки біля трамвайного віконця. А то якось випіли ескіз жінки, яку ми разом бачили, — сподіване материнство округлило всю її постать, виповнило відчуттям і радості, і гордості — вона ж бо подарує світові нове життя, — і прихованої тривоги.

Макогон Іван Васильович. ВИСТУП НА ВЕЧОРІ ПАМ'ЯТІ М.Г. ЛИСЕНКА З НАГОДИ 80-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ. 29 жовтня 1986 року (Аудіозапис).

“Мишка я знав з дитинства. Я з ним ходив до школи мистецтв, потім до інституту, коли він ще ходив із двома милицями, і по сльоті, і в ожеледь... Коли я думаю про нього, я хочу сказати, що його творчість, його життя уже подвиг, адже він увесь час боровся з хворобою, фізичною недугою. Тому я ставлю його сміливо в ряд з такими художниками, котрі зробили подвиг у мистецтві, як Микола Островський, Олександр Бойченко та ін. І в цьому немає ніякого перебільшення. Що було для нього характерним? Мені хочеться відзначити, що є люди як генератори ідей, і це дуже цінні люди. У нас у науці починають про це думати, шукають таких людей. Отже, Михайло Григорович був вулканом всяких ідей і твор-

чих розумів. Він немов випромінював їх із себе. Іноді — з перехльстом. Ми знаємо, що в нього немає спокійних образів.

Я скульптор, багато чого вже знаю. Я визнаю першість Лисенка у тім, що він після Івана Кавалерідзе, Адольфа Страхова продовжив творити монументальне мистецтво. При всіх труднощах, які він пережив, йому вдалося... достатньо виявити свої творчі можливості і внести великий вклад у наше мистецтво. Так, він сказав своє слово, слово в бронзових образах, і ці образи житимуть вічно.”

ПАМ'ЯТНИК МАЙСТРУ СКУЛЬПТУРИ // Культура і життя. — 1974. — 26 травня.

У день других роковин з дня смерті народного художника СРСР, дійсного члена Академії художеств СРСР Михайла Григоровича Лисенка, 6 травня, біля його могили на Байковому кладовищі в Києві зібралися майстри образотворчого мистецтва, учні й друзі скульптора, шанувальники його таланту. Відбулося урочисте відкриття надгробка. Авторі — Лисенкові вихованці і співробітники — скульптори В. Сухенко, О. Вітрик та архітектор, лауреат Державної премії УРСР імені Т.Г. Шевченка А. Ігнащенко — передали могутній злет творчої думки майстра. Про великий внесок М. Лисенка — художника і педагога — в радянську скульптуру, про пристрасну партійність творчості митця-комуніста говорили народний художник УРСР, дійсний член Академії художеств СРСР В. Бородай, заслужені діячі мистецтв УРСР О.Скобlikов та І. Макогон, художник Ю. Баликов, кандидат мистецтвознавства Л. Владич, скульптор Ю. Фрідман. Біля підніжжя пам'ятника були покладені квіти.

ТАЛАНОВИТОМУ МАЙСТРУ СКУЛЬПТУРИ // Культура і життя. — 1986. — 2 листопада. (ПАТАУ)

Великого визнання набула творчість народного художника СРСР, дійсного члена Академії мистецтв СРСР, професора Михайла Лисенка. До 80-річчя з дня його народження у Києві відбулось відкриття меморіальної дошки, встановленої на фасаді будинку 8-а по вулиці Великій Житомирській, де художник жив з 1944 по 1959 рік. Її автори — скульптор Богдан Лисенко і архітектор Юрій Чеканюк.

У кінотеатрах “Спорт” і “Єреван” демонструється новий науково-популярний фільм “Память человека”. Автор сценарію А. Драк, режисер Л. Борисова, оператор А. Виноградова // Московская кинематография. — 1975. — 5 січня.

Фільм присвячений життю і творчості видатного українського скульптора, академіка Михайла Григоровича Лисенка. З любов'ю і ввічливістю говорять про нього у фільмі його учні — нині видатні діячі української монументальної скульптури. Та краще за все про внутрішній світ скульптора, про його почуття і думи розповідають його твори, люб'язно представлені у фільмі студії “Київнаукфільм”.